

היבטים לשוניים בפרשת בשלח עז

דקדוקי קריאה וטעמים בפרשת בשלח ובהפטרות ובראשון של יתרו

יג יח וַיִּסַּב: במלרע	
יג יט וַהֲעֵלִיתֶם: העמדה בה"א למנוע הבלעת העי"ן החטופה שלאחריה, וה-עליתם	
יד ב וַיֵּשְׁבוּ וַיַּחֲנוּ: וא"ו שוואית, לשון עתיד. נִכְחָז: הכ"ף בשוא נח ¹	
יד ד וַאֲכַבְדָּה בַּפְּרָעָה: דגש קל בבי"ת נותר במקומו מדין "אותיות צבותות" ² . וַיַּעֲשׂוּ-כֵן: בטעם סילוק (סוף פסוק) ללא הכנת טיפחא (טרחא) לפניו. על הקורא להתכונן ולהתאמן על אופן הקריאה הנכונה	
יד ו וַיֵּאָסֶר: האל"ף בשוא נח לא בחטף סגול	
יד י וַיִּירָאוּ: היו"ד בחירק מלא והשוא ברי"ש הוא נע. הקורא בשוא נח מחליף למשמעות ראייה	
יד יב מִמֶּתְנֵה: המ"ם בשורק ולא בחולם ³ . וכן בהמשך הפרשה טז ג מוֹתָנוּ	
יד יד תַּחֲרִשׁוּן: געיה בתי"ו, יש לקרא בהעמדה קלה שם	
יד יז וַיָּבֹאוּ: הוא"ו בשווא, וא"ו החיבור ולשון עתיד. בִּרְכָבוֹ: הבי"ת שלאחר הכ"ף בדגש קל	
יד כד וַיָּהֶם: הה"א בקמץ קטן	
יד כה וַיִּנְהָגוּ: יו"ד בשווא נח אע"פ שהיא אחרי געיה, נר"ן בפתח ובהעמדה קלה בגלל הגעיה במקום, יש לקרא: וַיִּנְהָגוּ	
יד כו וַיֵּשְׁבוּ: וא"ו בשווא, וא"ו החיבור ולשון עתיד	
שירת הים: לפי מנהג האשכנזים, גם בשירה וגם לפניה, יש לנגן במנגינה מיוחדת פסוקים מסוימים, במלואם או באופן חלקי.	
ככלל, יש לקרוא במנגינת 'שירת הים' פסוקים או חלקי פסוקים שיש בהם שם ה' ⁴ . יוצאים מכלל זה:	
יד כב, יד כט וְהַמֵּים לֶחֶם חֻמָּה מִיָּמִינָם וּמִשְׁמָאלָם: יש לקרוא במנגינת מיוחדת	
טו יז תִּבְאֵמוּ וְתִטְעַמּוּ: אין שרים במנגינה מיוחדת את חציו הראשון למרות ששם ה' מוזכר בו, לעומתו, יש לנגן את חציו השני: מִקֶּדֶשׁ...	
טו יח ה' יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד: קוראים במנגינה מיוחדת למרות היותו קצר	
טו כא שִׁירוֹ לַה' כִּי-גָאָה גָאָה: שירת הנשים	
טו א יִשִּׁיר-מִנְּשָׁה: בקורן וחומשים נוספים יש געיה ביו"ד של ישיר ואין זה נכון, מקומה בשי"ן. כִּי-גָאָה	
גָאָה: הגימל במילה גָאָה דגושה ⁵ . הוא אחד מארבעת החריגים בשירת הים, חריג זה חוזר על עצמו בפס' כא	
טו ב עֲזִי: העי"ן בקמץ חטוף (קטן). וַאֲרַמְּמָנָה: הנר"ן בשווא נח ואחריה ה"א, אין לקרא 'וארממנו'	

¹ הבעיה היא למבטאים חיל"ת ככ"ף רפויה נוצר כאן "שוא דומות". ואף על פי שהזכרנו כמה פעמים שהוא נח, מכל מקום רבים מתקשים לקוראו נח. כאן צריך להתאמץ לקרוא נכונה אם במבטא חיל"ת גרונית כדן, אם בקריאת הכ"ף בשוא נח. ושניהם כאחד ודאי טובים!

² שתי אותיות מאותו מוצא והראשונה מביניהם מנוקדת בשווא, כלל זה מתקיים בפועל רק בבי"ת וכ"ף שהן בשווא של אותיות השימוש ולא בכל הצירופים.

³ תנועה גדולה, הצורה הדקדוקית של המילה אינה מושפעת מכתוב מקראי חסר או מלא.

⁴ ישנו מנהג אחר הרווח בירושלים והוא: לקרא את כל הפסוקים בשירה במנגינה מיוחדת, לא כולל את וישע אלא

רק מוֹיָאֲמִינוּ בה. "וכן את 2 הפסוקים של וְהַמֵּים לֶחֶם חֻמָּה

⁵ במבטא רוב העדות כיום אין הבדל בין גימ"ל דגושה לרפויה.

טו ה יִכְסִימוּ: סמ"ך בשווא נח, יו"ד בשורק, יש לקרא יכס-ימו. **בְּמִצּוֹת**: הצד"י בחולם לא בשורק!⁶ לא: **בְּמִצּוֹת**!!

טו ו **נֶאֱדָרְךָ**: האל"ף כאן וכן בהמשך פסוק יא **נֶאֱדָרְךָ** בשוא נח ולא בחטף סגול

טו ח **נֶעֱרָמוּ מֵיָם**: הטעם נסוג לנר"ן

טו י **צִלְלוּ**: למ"ד ראשונה בשווא נע ולא בחטף⁷

טו יא **מִי כְּמִכָּה**: הדגש בכ"ף בתחילת המילה הוא חריג. **עֲשֵׂה פֶלֶא**: הטעם נסוג לעי"ן השי"ן בצירי והפ"א רפויה

טו יג **עַם-זֶו גִּזְאֵלָה**: הגימ"ל דגושה. **בְּעִזָּךְ**: העי"ן בקמץ חטוף הזי"ן דגושה בשוא נע

טו יד **יִרְגְּזוּן**: הטעם בזי"ן מלרע וכן בשאר המילים הנגמרות ב-ון

טו טז **יִדְמוּ כָּאֶבֶן**: הדלי"ת בשוא נע בגלל הדגש⁸, הכ"ף בראש התיבה השנייה דגושה באופן חריג

טו יז **מִקְדָּשׁ**: הקו"ף דגושה לתפארת הקריאה

טו יט **בִּרְכָּבוֹ**: הבי"ת השנייה אף היא דגושה

טו כב **וַיִּסַּע**: במלרע. **וְלֹא-מִצָּאוֹ**: טעם נסוג אחור למ"ם

טו כג **קָרָא-שְׁמָה**: הגעיה (מתג) ברי"ש ולא בקו"ף

טז ד **הַנְּגִי**: על אף הקושי, נר"ן ראשונה בשווא נח

טז ז **תִּלְיָנוּ**: תי"ו פתוחה ודגש חזק בלמ"ד להבדיל בינו לבין לשון לינה

טז ח **אֲשֶׁר-אַתֶּם מְלִינִם עָלָיו**: מרכא-טפחא-אתנחתא ולא טפחא-מונח-אתנחתא

טז י **בְּעֵנֶיךָ**: העמדה קלה בבי"ת להדגשת הסגל המורה על מיועד

טז יג **הַטֵּל**: הטי"ת בפתח בשונה מהפסוק הבא שם היא בקמץ

טז יד **דַּק כִּפְכָּר**: למי שאינו מבחין בין קו"ף לכ"ף בקריאתו, עליו להקפיד להפריד בין המילים

טז טו **לֹא-כָלָה**: האל"ף בקמץ קטן, בדומה לו גם בהמשך **אָכְלוּ**

טז יח **הַעֲדִיף**: העי"ן בשווא נח

טז כ **וַיֵּרָם**: הטעם ביו"ד מלעיל. **וַיִּבְאֹשׁ**: למרות האתנח האל"ף בפתח

טז כג **הַעֲדִיף**: מלרע⁹

טז כד **לֹא-הָיְתָה בּוֹ**: טעם נסוג אחור לה"א ודגש חזק בבי"ת מדין אתי מרחיק

טז כו **וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבַת לֹא יִהְיֶה-בּוֹ**: צריך להישמע 'וביום השביעי שבת; לא יהיה-בו',

בתיבת יִהְיֶה-בּוֹ געיה ביו"ד הראשונה

טז כט **אֶל-יֵצֵא אִישׁ**: טעם מרכא נסוג אחור ליו"ד

טז לא **וַיִּטְעֲמוּ**: העי"ן בשווא נח

⁶ רבים וטובים נכשלים בדבר, אפילו מי שהערתי להם על כך ממשיכים לקרוא בשיבוש מכוח ההרגל!

⁷ צִלְלוּ כְּעוֹפֶרֶת בְּמִים אֲדִירִים: לפי חלוקת הטעמים יש כאן שתי יחידות: צִלְלוּ כְּעוֹפֶרֶת // בְּמִים אֲדִירִים ואין לעשות אחרי **בְּמִים** הפסק גדול יותר מאשר אחרי **כְּעוֹפֶרֶת**. וכן בקריאת שירת הים כל יום בתפילה.

⁸ הקורא ידמו בשוא נח ללא דגש מחליף לשון דמיון במקום לשון דממה.

⁹ גם בלשון הדיבור כך נכון. האומר עֲדִיף מלעיל - משתבש.

ז ה הַכִּיתָ בּוֹ: דגש חזק בבִּי"ת מדין אתי מרחיק

ז ו הַנְּנִי: על אף הקושי, נו"ן ראשונה בשווא נח

ז ח וַיִּלְחֶם: במלעיל

ז י אָמַר-לֹא: העמדה קלה באל"ף בגלל הגעיה שם

הפטרה בשלח שופטים ד-ה :

ד ד שִׁפְטָה: הפ"א בשווא נע, הקורא נח משנה משמעות¹⁰

ד ה יוֹשֶׁבֶת תַּחַת-תֶּמֶר: יש להקפיד על הפרדת שלושת המילים: ת-ת-ת

ד ז' אֶת-סִיסְרָא: הסמ"ך בשווא נע¹¹

ד ט אָפֶס כִּי: צירוף נדיר של יתיב ואחריו תלישא קטנה

ד יח סוֹרָה..... סוֹרָה: במלרע. הָאֱהָלָה: טעם זקף באל"ף ולא בה"א

ד כא בִּלְאֹט: האל"ף נחה

ד כג אֶת יָבִין מֶלֶךְ-כְּנָעַן: טעם טפחא בתיבה אֶת, וכן הדבר בפסוק הבא עַל יָבִין מֶלֶךְ-כְּנָעַן טעם טפחא בתיבה עַל

ה ד בַּצֵּעֲדָל: העי"ן בשווא נח והדל"ת בנע. רָעָשָׁה: במלעיל. נִטְפּוּ: מלעיל. נִטְפּוּ מַיִם: טעם נסוג אחור לנו"ן

ה ו אֲרָחוֹת: האל"ף בחטף-קמץ והרי"ש בקמץ וכן הוא בהמשך הפסוק

ה ט אִזּוּ לַחֵם שְׁעָרִים: הטעם בחי"ת¹²

ה יב עוֹרֵי עוֹרִי ; עוֹרֵי עוֹרִי: הזוג הראשון במלרע והשני במלעיל. וְשִׁבְהָ: געיה בוי"ו השרוקה והשי"ן בשווא נע¹³

ה יד שְׂרָשָׁם: שי"ן בקמץ קטן והרי"ש אחריה בשווא נח

ה טו חֲקֵקִי-לֵב: על אף הקושי, הקו"ף בשווא נח

ה טז חֲקֵרִי-לֵב: ברי"ש אחרי הקו"ף

ה יז אֲנִיּוֹת: אל"ף בחטף קמץ, נו"ן בחירק חסר, דגש חזק ביר"ד בחולם מלא. יָמִים: יר"ד בפתח דגש חזק במ"ם, רבים של ים ולא של יום

ה ל לְצֹאֲרֵי: דגש חזק בוא"ו ובשווא נע

ראשון של יתרו:

ג נִכְרִיָּה: נו"ן בקמץ חטוף, הרי"ש בחירק חסר, דגש חזק ביר"ד ותחתיה קמץ, אִין לקרא 'נוכריאה'

ה אֶל-הַמִּדְבָּר: הבי"ת ברביע ולא במתיגה זקף כפי שמופיע בדפוסים רבים¹⁴

ז הָאֱהָלָה: טעם סו"פ באל"ף¹⁵

¹⁰ שִׁפְטָה שי"ן בקמץ חטוף ושוא נח הוא במשמע ציווי

¹¹ מי שקורא תי"ו רפויה כסמ"ך עלול להבליע כאן אות.

¹² מי שמטעים בלמ"ד משנה למשמע לחם לאכילה!

¹³ בתורה קדומה מסומן בחטף פתח עפ"י מחברת התיגאן וכן בהרבה חומשים שלנו.

¹⁴ המצאת רו"ה (מתיגה-זקף) נסתרת ממקורות מדויקים.

¹⁵ וכן בכל מקום, "תיקון" וחומש איש מצליח וסידורי איש מצליח ועבודת ה' (רבי מחולון) שיבשו!

ח מְצֻאָתָם: במלעיל

ט וַיִּחַד: החי"ת בפתח והדל"ת בשוא נח ודגש

יב לְאֶכְל־לָחֶם: געיה בלמ"ד, כ"ף בקמץ חטוף, ויש להפריד בין המילים אע"פ שהן מוקפות

טו י "נִשְׁפֹּת בְּרוּחָךְ כְּסֶמֶךְ יָם צָלְלוּ כְּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אֲדִירִים"

פרשה וטבעה ד"ר משה רענן שבת בשבתו בשלח עז

צפיפות החומר

בפסוק שבו פתחנו **משמשת** העופרת כסמל לתיאור אופן צלילתם של המצרים בים. אכן מתכת זו היא המתאימה ביותר לסמל צלילה מהירה משום שצפיפות החומר שלה היא הגבוהה ביותר (מלבד הזהב) מבין המתכות שהיו בשימוש בעת העתיקה.

נציין את צפיפות החומר של המתכות המוזכרות בפרשת מטות (במדבר לא,כב) ביחידות של קילוגרמים לכל מטר מעוקב: "אֶף אֶת הַזָּהָב (19,320) וְאֶת הַכֶּסֶף (10,490) אֶת הַנְּחֹשֶׁת (8,920) אֶת הַבָּרָזֶל (7,874) אֶת הַבַּדִּיל (7,310) וְאֶת הָעֹפֶרֶת (11,342)".

הקשר בין הדימוי לעופרת וצפיפותה נרמז במכילתא דרבי שמעון בר יוחאי (פט"ו): "ירדו במצולות כמו אבן. זו כת בינונית שבהן. כשרים שבהן מיטרפין כקש. בינוניים כאבן. רשעים צָלְלוּ כְּעוֹפֶרֶת בְּמַיִם אֲדִירִים". גם בימינו משתמשים בעיקר בעופרת על מנת לייצר משקולות, כמו משקולות לוויילונות, דיג וצלילה. בתמונה ניתן לראות משקולת עשויה עופרת מתקופת בר כוכבא שנמצאה במערכת מסתור תת-קרקעית בחורבת אלים שליד בית גוברין.

צילם: אור פ

את העופרת כורים כמינרל המצוי באבני גיר הנקרא גלניט (Galena) שהוא גופרת עופרת (PbS). המינרל מכיל 86.5% עופרת. כדי להפיק מחומר הגלם גלניט עופרת נקייה, מחממים אותו כדי להיפטר משאריות גופרית, ולאחר מכן מכניסים את הגלניט הנקי אל כבשן ביחד עם פחם אבן. לאחר חימום לטמפרטורות גבוהות הקשר הכימי בין הגופרית לבין העופרת ניתק ומתקבלת עופרת מותכת ונקייה יחסית. העופרת המופרדת בתהליך זה מכילה לעתים קרובות מתכות יקרות כמו כסף וזהב, שלעיתים כדאי לזקקן מן העופרת.

בירמיהו (ו,כט-ל) אנו לומדים על תהליך הפוך שבו מוסיפים עופרת לכסף: "נָחַר מִפֶּחַ מֵאֵשׁ תֵּם עֹפֶרֶת לְשׂוֹא צָרָף צָרוּף וְרָעִים לֹא נִתְקוּ. כֶּסֶף נִמְאָס קָרָאוּ לָחֶם כִּי מֵאֵשׁ ה' בָּהֶם". מפרש בעל "מצודת דוד":

נחזר מפוח מאש – דרך צורף כסף להסיר הסיג. מניח הכסף בכור ועמו עופרת ומעמיד על האש ונופח במפוח עד יותן הכסף והעופרת ונשרף העופרת ונשאר הכסף נקי מבלי סיג. לזה אמר הנה המפוח נתייבש מן האש וגם העופרת כבר

תם ונשלם כי נשרף הכל. אבל בחנם צרף את הכסף כי הסיגים הרעים לא נעתקו מן הכסף והנה מעורב בו כשהיה...

אינסטלציה

העופרת הייתה בשימוש נרחב כבר מהעת העתיקה במגוון תפקידים אך לאחר שהתברר שהיא רעילה מאוד הפסיקו להשתמש בעופרת בכל התחומים הנוגעים למגע ישיר וקבוע עם גוף האדם.

בתקופת רומא העתיקה התקינו מן העופרת צינורות מים ואמבטיות, שימוש אשר נמשך עוד שנים רבות לאחר מכן. שריד לכך נמצא כיום בשפות האירופאיות. באנגלית שרברבים נקראים plumbers ובצרפתית Plombier – מהשם הלטיני של העופרת plumbum. עופרת היא חומר מתאים לאינסטלציה בשל תכונותיה: קלה לעיבוד, אינה מחלידה, קלה לריתוך והלחמה (בשל טמפרטורת ההתכה הנמוכה יחסית), גמישה ולכן אינה מתבקעת מקפיאת מים בתוכה, אינה נוטה להיסדק (בניגוד לברזל).

מגן נגד קרינה

מהמשנה (כלים י.ב.) ניתן להסיק שעופרת לא התאימה לצורך איטום כלים: "במה מקיפים בסיך ובגפסיס בזפת ובשעוה בטיט ובצואה בחומר ובחרסית ובכל דבר המתמרח. אין מקיפים לא בבעץ (בדיל) ולא בעופרת מפני שהוא פתיל ואינו צמיד".

מפרש הרמב"ם: "שהוא פתיל ואינו צמיד, שהוא מהדק את המכסה על הכלי ומסמיכו אבל אינו מצמידו לחרשו של כלי". ייתכן שבדומה לימינו שבהם משמשת העופרת להגנה מפני קרינה (למשל במגן המונח על גופנו בעת צילומי רנטגן) גם בעת העתיקה השתמשו בה למטרה זו, כמוכן בתנאי שנויה שה"שמיר" ביקע אבנים בעזרת סוג מסוים של קרינה:

משחרב בית המקדש בטל שמיר ונפת צופים. אמר ר' יודה: מה טיבו של שמיר זה? בריה היתה משעשת ימי בראשית כשנותנין אותו על גבי אבנים ועל גבי קורות מתפתחות לפניו כלוחי פינקס. ולא עוד אלא כשנותנין אותו על גבי ברזל הוא בוקע ויורד מלפניו ואין כל דבר יכול לעמוד בו. כיצד עושין (אמ') לו כורכין אותו במוכין של צמר ונותנין אותו לתוך טנא של עופרת מלא סובין של שעורין, ובו בנה שלמה את בית המקדש (תוספתא סוטה טו.א).

עופרת שימשה לציפוי כלי חרס ובגמרא בעבודה זרה (לג.ב) אנו מוצאים מחלוקת האם כלי מצופה עופרת הנקרא "קוניא" נדון כחרס או כמתכת. מפרש רש"י: "קוניא – כלי חרס מצופה באבר וקורין פולמי"ר". ד"ר מ. קטן מתרגם plomer = מצופה בעופרת.

לתגובות ורישום לקבלת מאמרי צמחים ובעלי חיים על פי סדר הדף היומי: raananmoshe1@gmail.com

ממשיכים לעבור על מקורות נוסח המקרא בדעת מקרא ע"י הרב מרדכי ברויאר ז"ל. מנחת שי מובא כאן עם הערות צבי בצר ז"ל

יג יח אלהים | את־העם: לשש, מ"ש, פס. אלהים: ד בונציה אין פסק הרגיל

לבוא הרבה פעמים אחרי שם ה'. אלהים את העם

מנחת שי: אלקים | דוֹסָב: בפסק, מלבד חדרגא. [אלהים |].

וחמשים: לשש, מ"ש. וחמשים: ד

נתבונן לדוגמה במקרא הזה בראשית לא י העתדים העלים על-הצאן עקדים נקדים וברדים:

העתדים אין דגש בדל'ת, עקדים נקדים וברדים – דל'ת דגושה.

היחיד של העתדים (ובכתיב תקני העתודים) הוא עתוד; היחיד של עקדים הוא עקד בראשית ל מ, ושל נקדים הוא נקד שם פס' לב, ועל דרך זו ברדים – ברד. עתה עלינו לדעת אם יחיד של תמשים (תמושים) הוא תמש, או תמוש. לא בדקתי איך ונציה מנקד בשאר המקומות שמלה זו במקרא, אבל בספרים שבידינו אין דגש למרות הכתיב החסר, כלומר, לשון היחיד הוא תמוש¹⁶.

מנחת שי: ותמשים: השי"ן רפה בספרי מדוייקי כ"י, >וגם בדפו' קדמון. והוא חס' וי"ו אחר חמ"ם ע"פ המסורת. ובמכילתא וחמשים עלו אחד מחמשה, וי"א אחד מחמשים, וי"א אחד מחמש מאות וכו'. ובירושלמי פ' במה אשה מלמד שחיו מזויינין בחמשה מיני זיין וכו'. וכת' רבי בחיי וחמשים כתי' חס' וי"ו ללמדך שהתורה שניתנה לחמשים יום היתה תכלית מה שעלו בני ישראל מארץ מצרים. ועוד יש בו רמז לחמשים פעמים שנזכרה יציאת מצרים בתורה, עכ"ל. ועיין עו' בבעל הטורים. <[ותמשים].

יג כ מסכת: לשש, מ"ש, מ"ג-ד רבי טז יג. מסכות: ד ונציה מוסיף וי"ו בניגוד למסורה הגדולה שלו בספר דברים.

מנחת שי: מסכת: חס' גם בתראה בכל ספרי מדוייקי כ"י ובדפוס ישני, וכן עיקר, כי לא נמנה במסרה גדולה עם המלאי, והסימן נמס' גם ב'פ' וישלח במ"ג. ועיין מ"ש ב'פ' אמור. והא לך גם לשון הרמ"ה ז"ל, ולמקנהו עשה סכת (דוישלח) חס' דחס' כתי', ומס' עלי', כל סכת בסכת מסכת חס' דחס', במ"ב מלאי וי"ו בתראה, וס' כי בסכות הושבתי (דאמר), כי על כן קרא שם המקום סכות (דוישלח). ויעקב נסע סכתה חס' וי"ו כתיב, ודכות' ויסעו בני ישראל מרעמסס סכתה חס' וי"ו. הסכת א' לחוד באורית' חס' דחס', וס' חג הסכת תעשה לך שבעת ימים, וכל שאר הסכות באורית' מל' וי"ו תניינא. [מסכת].

יד ט וישיגו: שד. וישיגו: לש מבחינה דקדוקית אין מקום להרפות את השי"ן.

¹⁶ לענייננו כרגע אין זה משנה ש'עתודים' עי"ן פתח ותי"ו דגושה, לעומת תמושים עי"ן בחטף-פתח ומ"ם ללא דגש, יש גם כתוב-כתובים, ועוד רבים.

^א המסורת: מ"ג – ד על אתר.

^ב ובמכילתא: בשלח, מסכת דויהי, פתיחתא, ד"ה וחמושים.

^ג ובירושלמי: שבת פ"ו ה"ד ח ע"ב (ושם: בחמשה עשר מיני זיין).

^ד רבי בחיי: על אתר, ובאור הענין.

^ה בבעל הטורים: על אתר.

^ו במסרה גדולה: מ"ם – ד סכ 1.

^ז ב'פ' וישלח: מ"ג – ד בר' לג ז.

^ח מ"ש ב'פ' אמור: מ"ש וי' כג לך ('הסכות').

^ט לשון הרמ"ה: סכ"ך.

^י ולמקנהו: בר' לג ז 1.

^{יא} כי בסכות: וי' כג מג.

^{יב} על כן קרא: בר' לג ז 2.

^{יג} ויעקב נסע: בר' לג ז.

^{יד} ויסעו בני ישראל: שמי' יב לו.

^{טו} חג הסכת: דב' טז יג.

יד יא **הַמְבִלִּי: שֹׁד, מ"ש? הַמְבִלִּי: ש. הַמְבִלִּי: ל**

מאורות נתן נוסח כתר ארם צובה: **הַמְבִלִּי ח"פ כן ובגעי"א**
מנחת שי: **הַמְבִלִּי:** כת' רבי' יונה על פי ספר ירושלמי אשר סמך עליו כי הח"א בפתח לבדו, וכן מצאתי בס"א כ"י. ^אורד"ק כת' במכלול שבכל הספרים המדוייקי' בשוא ופתח, עיין שם (דף ג"ח). וכת' בעל ^בשברי לוחות שזוה הירושלמי הוא הספר אשר סמך עליו ר' יונה המדקדק כמו שהעיד עליו ^גרד"ק, ואולי הוא הספר שהגיה בן אשר שהיה בירושלם ימי' רבי', וכמו שכת' ^דהרמב"ם ז"ל (בפ"ח מהל' ס"ת), עכ"ל. ועיין ^{טו}מ"ש (בתילים ק"מ) על פסוק מאויי רשע. ובס"ס יש מאריך בח"א ^{טז}כמ"ש במלכ"י ב' א', וד' הם ^יבמסורת. **[הַמְבִלִּי]**

השערת השברי לוחות שזה נוסח כתר ארם צובה בסתירה לנמסר במאורות נתן. לניגוד מנקד פתח וגעיא בה"א ואינו מדגיש את המ"ם. ששון אינו גורס געיא.

יד יב **את־מצרים (2): לשש, מ"ש. את־מצרים¹⁰: ד** הערה 10 של ר"מ ברויאר
ביטוי זה מצוי בפסוק זה שתי פעמים: פעם אחת באתנחתא ובקמץ ופעם שניה בזקף ובפתח; ואילו ^דהשוא את ניקוד השני לניקוד הראשון

מנחת שי: **מצרים** הסמוך **לממתנו:** הרי"ש בפתח. **[את־מצרים ממתנו]**.

יד יג **התִּצְבוּ: שֹׁד. התִּצְבוּ: ל** שוב השמטת דגש בלניגוד.
תספו: שֹׁד, רמ"ה, מ"ג-שֹׁד, מ"ק-ל י"א יג. תסיפו: ל לניגוד מוסיף יו"ד.
בניגוד למסורה שלו בתחילת ישעיה.
רמ"ה בספר מסורת סייג לתורה: לא תספו לראש עוד עד עולם. הסר דחשך כחייב חסר וי' וי' וי'.

יד יד **תחורשון: שֹׁד, רמ"ה, מ"ג-לשד. תחרישון: ל**
שוב מחלוקת כתיב. לניגוד בסתירה למסורה הגדולה שלו.
רמ"ה: ה' ילחם לנש ויחם תִּהְיֶה שֹׁן. חסר יו"ד ומלא וי' וי' וי'.

יד יז **בפרעה ובכל־חילו: לד. ובכל־חילו: ש** בש יש מתיגה.

יד יח **בהכבדי בפרעה לשש, מ"ש. בפרעה: ד** הבי"ת בדגש או לא?
היש כאן אחד ממבטלי 'חק יהו"א'?
ננסה להסביר. ידוע שאותיות בגד-כפת בבואן בראש מלה הן נדגשות.

¹ רבי' יונה: הרקמה, עמ' שעג.

^א ורד"ק: מכלול, מז ע"ב.

^ב שברי לוחות: מסורת המסורת, שברי לוחות, ירושלמי, עמ' 260.

^ג רד"ק: מכלול, מז ע"ב.

^ד הרמב"ם: חל' ספר תורה פ"ח ה"ד.

^{טו} מ"ש: מ"ש תח' קמ ט ('מאויי רשע').

^{טז} כמ"ש במלכ"י: מ"ש מלכ"י ב א ג ('המבלי').

^י במסורת: מ"ג - ד על אתר.

אבל אם המלה הקודמת להן מסתיימת בהברה פתוחה, לרוב באותיות יהו"א (או אהו"י) נחות¹⁷ הן אינן נדגשות.

כאשר האותיות ב"כ הן אותיות השימוש בשווא, ואחרי הבי"ת – בי"ת או פ"א, ואחרי הכ"ף כ"ף, הן נדגשות גם אחרי הברה פתוחה.

הרב שריה דבליצקי נר"ו כתב חוברת בעניין זה בשם 'חק יהוא ומבטליו'¹⁸.

וכה דבריו בעמ' יד כאשר לאחר יהו"א באה מלה המתחילה באחד מאותיות

בג"ד כפ"ת ואשר גם האות השניה היא דוגמת האות הראשונה, אז האות

הראשונה דגושה למרות שהיא אחר יהו"א,

דוגמא, ותתפשהו בכגדו (בראשית ל"ט, י"ב)

הלא ככרכמיש (ישעיה י', ט')

בכלל הזה נחשבת אות פ' הבאה לאחר ב' כשתי אותיות דומות, ומפני

זה קוראים לא תרדנו בפרך

ויוצאך בפניו (דברים ד' ל"ז)

לפי ההגדרה של הרב צריך ליישב למה בראשית לב יא **כִּי בְּמִקְלִי** הבי"ת רפויה, וכן ויקרא כא יג **וְהָיָה אִשָּׁה בְּבִתּוּלָיָה יָקָה**: וכן דברים כג ח **לֹא־תִתְעַב** התי"ו רפויה, וכן גם אֶתָּה תִּדְבֹּר (שמות ז, ב) וכד' צריכים הסבר.

לפי ההגדרות שהבאתי אין מקום לדיון זה. כלל זה נוגע רק לאותיות שימוש בי"ת וכ"ף, תי"ו של עתיד אינה אות שימוש לעניין זה; כלל זה רק כשהאותיות בשווא לא בחירק; הדגש הוא רק בצירוף 'בפ' ולא 'במ'.

הרב נר"ו מגדיר כללים כדי להוציא את הדוגמאות האלה מהכלל.

בפס' יז ויח בא כלל זה לידי ביטוי וְאֶכְבְּדָה בְּפִרְעֹה בְּהַכְבְּדִי בְּפִרְעֹה בונציה רפוי בשניהם.

המנחת שי מעיר רק על הפעם השנייה. **בהכבדי בְּפִרְעֹה**: חבי"ת דגושה. [בְּפִרְעֹה].

יד כב **חומה: ששד, מ"ש כט, מ"ג-ל כט. חמה: ל** לניגוד גורס בלי וי"ו, בניגוד למסורה הגדולה שלו. בפסוק כט הגרסה המקובלת היא ללא וי"ו.

מנחת שי בפס' כט: **בתוך הים והמים להם חמה: כט** בילקוט, ומנין שאף הים נתמלא עליהם חימה שלמעלה הוא אומר והמי' להם חומה, חמה כתי', ע"כ. אבל **כט** במכילתא כתוב ומנין שאף הים נתמלא עליהם חימה שנאמ' והמים להם חומה, אל תיקרי חומה אלא חמה, ע"כ. ועל פסוק זה נאמ' ולא על **כט** שלמעלה, וכן צריך להגייה בילקוט. וזהו לשון **כט** חרמ"ח ז"ל, והמים להם חומה **כט** דויבאו בני ישראל, מל' וי"ו כתי', וכל אורית דכות' מל', בר מן ג' חסרים וי"ו, וס"י להם חמה **כט** דובני ישראל הלכו ביבשה, **כט** אשר לא חמה לעמיתת דוקס הבית אשר בעיר, **כט** אשר אין להם חמה דובתי החצרים, עכ"ל. וכן הוא **כט** במסורת שלנו. >וכתב **כט** בעל

¹⁷ הברה פתוחה יכולה להסתיים בתי"ו בניקוד קמץ, או ך בניקוד קמץ, ובגד-כפת שאחריהן רפויה.

אם אותיות ו,י מבוטאות, או ה"א במפיק, הרי הן בהברה סגורה ובגד-כפת אחריהן בדגש.

¹⁸ החוברת נמצאת באוצר החכמה, ואני מוכן לשולחה בפידאף למי שמבקש.

^{כא} בילקוט: שמות יד, רמז רלח.

^{כב} במכילתא: בשלח, מסכתא דויח' ו, ד"ה וישבו.

^{כג} שלמעלה: לעיל פס' כב.

^{כד} חרמ"ח: חמ"ח.

^{כה} דויבאו: לעיל פס' כב.

^{כו} דובני ישראל: פסוקנו.

^{כז} אשר לא חמה: וי' כה ל.

^{כח} אשר אין להם: וי' כה ל.

^{כט} במסורת שלנו: מ"ג – ד שמו' יד כט.

חטורים חמה כת" חס' שחקב"ה נתמלא עליהם חימה על פסל מיכה שעבר בים, וחיינו דכתי' ^{נא} ועבר בים צרה, ס"ת רמ"ה שהוא בגימ' פסל מיכה, ע"כ. ומוסיף אני לזמ' שזה נרמז במלות ביבשה בתוך הים, סופי תיבות מיכ"ה. וכת' ^{נב} רבי' בחיי שדרשו רבותינו והמים להם חומה חמה כתיב, חומה לישראל חמה למצריים. וכן דרשו בחילו של סנחריב, ^{נז} והיה אור ישראל לאש, אור לישראל אש לסנחריב, ע"כ. <חמה].

טו א יְשִׁיר־מִשֶּׁה׃ לִשְׁשׁ, מ"ש. יְשִׁיר׃ ד
על זה מסביר ר"מ ברויאר בדומה למקרא
לעיל י יג וְיַחַד־קָדִים שונציה קרא את הגעיא (מתג) ברי"ש כמרכא.
הגעיה נתפסה כד כמרכא, וכתוצאה מכך נתבטלה ההקפה.
מנחת שי: **יְשִׁיר׃** במקף. [יְשִׁיר־מִשֶּׁה].

טו ב עֲזִי׃ לִשְׁשׁ. עֲזִי׃ ד
החטף בא להבטיח שנקרא קמץ חטוף (קטן).

טו ג יְמִינָךְ הִי׃ (1): לִשְׁד. יְמִינָךְ הִי׃ ש
לא פעם ראשונה שנתקלים בהטעמה תמוהה בש.

טו ח נַעֲרָמוּ מִים׃ לִשְׁשׁ. נַעֲרָמוּ׃ מ"שׁ? המקורות מראים שנערמו מלה בפני עצמה מוטעמת בהברה הראשונה, המנחת שי מסתפק שמא יותר נכון להקיפה למלה שאחריה.
מנחת שי: **נַעֲרָמוּ־מִים׃** במקצת ספרי' במקף, ונכון הוא אצלי. [נַעֲרָמוּ־מִים].
יתכן ש'הפריע לו' שבלשוננו מלה מוטעמת בהברתה האחרונה או בהברה שלפני האחרונה. כאן ההברה המוטעמת היא זו שתי הברות לפני האחרונה.
תשובתו בצדו. הברת הסגול בעי"ן היא 'תנועה קלה' כלומר תנועה שבאה במקום שווא. השווה יַעֲלֹזוּ (תהלים קמט, ה), דומה לזה מצאנו דברים לג יח יַעֲרְפוּ טָל׃ לכן אין פלא אם הטעם נסוג לשם. כפי הנראה כיון שאין נסיגה להברה סגורה, לו נשאר השווא בעי"ן (כאן ובסוף ספר דברים) לא יכלה להיות נסיגה.
מסתבר שהמנחת שי לא היה אומר ונכון הוא אצלי על המקף, לו ידע שגם בכתר ארם צובה מוטעם במונח. מאורות נתן: **מונח** **ק**.

טו ט צָלְלוּ׃ שש, מ"ש. צָלְלוּ׃ לר
הנוסח המקובל בהרבה חומשים וגם בסידורי התפלה הוא צָלְלוּ בחטף-פתח. ר"מ ברויאר מעדיף למעט ככל האפשר בחטפים באותיות שאינן גרוניות.
מנחת שי: **צָלְלוּ׃** חלמ"ד בשוא לבד כמנהגנו. [צָלְלוּ].

טו יא מִי־כִמְכָּה בָּאֵלֶם׃ לִשְׁשׁ, מ"ש, פס. מִי־ כִמְכָּה׃ ד
ונציה מוסיף פסק.
מנחת שי: **כִּמְכָּה בָּאֵלֶם׃** בלא פסק באמצע, ודלא ^ז כהגהת חמדפיס. ובכל ספרי' מדוייקי'

^ז בעל הטורים: על אתר.

^{נא} ועבר בים צרה: זכ' י יא.

^{נב} רבי' בחיי: שמו' יג כא, ד"ה וחי' הולך.

^{נז} והיה אור ישראל: יש' י יז.

^ל כהגהת חמדפיס: מסורה צדית של ד וונציה ש"ז על אתר ('... ולפי זה י"ס פסק בין כמכא באלם').

בי"ת בָּאֵלֶם דְּגוּשָׁה. ובעל^{לא} מקנה אברם^{לב} ולשון לְמוֹדִי מִנּוּ זֶה עִם הַזְרִים שֶׁאֵין כָּאן שׁוֹם מִבְטָל חֵק יְהוֹ"א. ובספר דְּקָדוֹק יֵשֶׁן כ"י מִצְאָתִי לְשׁוֹן זֶה, רוב דוקנים שמדגישי על מי כמכה בָּאֵלֶם, וכן קו"ף^{לג} דְּעֵשִׁית קְעָרְתִּיו, סמ"ך של^{לד} ועשית סִירְתִּיו וכן הרבה, מפני המתג אשר מחשיבין לנגינה, עכ"ל. ובתיקו' ס"ת יש' מי כמכה, במפתח הגיה מִצְאָתִי במדויק כמוכה שניהם מלאי, ע"כ. אבל^{לה} חרמ"ה ז"ל כתב כל כְּמוֹךְ בְּאוֹרִית' מל' וי"ז כת' זחסי' ח"א, במ"ב חס' וי"ז ומל' ח"א, ותרזיחון בחד פסוקא דמי כְּמִכָּה בָּאֵלֶם ה'. ועיין^{לו} מ"ש בפ' תרומה על קערותיו, >ובספר^{לז} לְקוּטִי שִׁכְחָה ופאה דפוס פִּירָאָרָה דף ה', ובפ"י התפלות לריקאנאטי^{לח} בפ"י השירה, לט' וברבינו בחי". <[מִי־כְמִכָּה בָּאֵלֶם].

שבנו ל'ח-ק-יהו"א'. יש כלל ששמו 'אתי מרחיק' כלומר 'בא מרחוק' לפי כלל זה כאשר מלה בטעם מחבר מסתיימת בהברה פתוחה (בעיקר בניקוד קמץ או סגול, ולעולם לא בניקוד צירי) והמלה אחריה מוטעמת מלעיל או בעלת הברה אחת – האות הראשונה במלה זו (השנייה) דגושה (לפעמים גם אות רי"ש שאינה מקבלת דגש בדרך כלל). לפי זה לא צפוי דגש בבי"ת של בָּאֵלֶם. אבל הבי"ת של בָּאֵלֶם בגעיא, ולפעמים גם געיא נחשבת טעם לענין דיגוש אחרי אתי מרחיק.

נאָדָר: לשש. נאָדָר: ד קשה להסביר את ונציה, כי פתח מראה בדרך כלל על לשון עבר. מצד שני כבר הבהרנו כמה פעמים שצורות עבר ועתיד במקרא מתפרשות לרוב בהווה או בזמן אחר. גם בשירה זו ישיר תַרְעֵץ וְיָרְזֶנּוּ, גם גָּאָה גָּאָה אינו מראה על עבר. גם המקרא הנצנים נִרְאוּ בְּאֶרֶץ עֵת הַזְמִיר הִגִּיעַ וְקוֹל הַתּוֹר נִשְׁמַע בְּאֶרְצֵנוּ (שיר השירים ב, יב) אינו בהכרח דבר שקרה בעבר.

עֲשֵׂה פֶלֶא: לשש. עֲשֵׂה: ד הפעם קרא ונציה מרכא כגעיא והוסיף מקף, הפוך מתחילת השירה במלה ישיר-.

עֲסֵנוּ גָּאֵלֶת: לשש. ב"א. מ"ש. גָּאֵלֶת: ב"י טו יג מנחת שי: **עם זו גָּאֵלֶת:** דגש בתר יהו"א בלא מבטל ע"פ חמסורת, וכן הוא^{טז} לָבֵן אשר. וכן כתוב בספר^{טז} אורחות חיים, וברוקח, שהגימ"ל דגושה, שאם תהיה רפויה נראה כאומ' לשון מגואל ונמצא מחרף ב"מ [=בר-מין]. [גָּאֵלֶת]. הדגש במלה גאלת אינו מובן לפי כללי יהו"א. והוא אחד מארבעת החריגים לכלל זה בשירת הים, בן נפתלי אינו מסכים לדגש זה.

טו טז פֶּאָכֵן: לשש. מ"ש. פֶּאָכֵן: ד נוסח הפתח בונציה אינו מובן.

^{לא} מקנה אברם: חשער השני, קונט' ב, ב ע"ב.
^{לב} ולשון לְמוֹדִי: שער א, פרק ד, ד"ה במפסיק, [9] ע"א.
^{לג} דְּעֵשִׁית קְעָרְתִּיו: שמו' כז כט.
^{לד} ועשית סִירְתִּיו: שמו' כז ג.
^{לה} חרמ"ה: כמ"ה.
^{לו} מ"ש: מ"ש שמו' כז כט (ועשית קערתי').
^{לז} לְקוּטִי שִׁכְחָה ופאה: ה ע"ב (על ברכות, פרק שלשה שאכלו).
^{לח} בפ"י השירה: רקאנטי שמוות, ה ע"ד.
^{לט} וברבינו בחי': על אתר, ד"ה מי כמכה.
^{טז} לָבֵן אשר: חילופים – ד (ושם בטעות גאלת במקום גאלת).
^{טז} אורחות חיים: דין מאה ברכות, ס' לב, ו ע"ג.
^{טז} וברוקח: לא מוצאתי.

מנחת שי: **כָּאָבֹן**: חכ"ף בקמץ. [כָּאָבֹן].

טו יח **וְעַד: לִשְׁשׁ. וְעַד: ד, מ"ש?**

מנחת שי: **לְעֵלֶם וְעַד**: הוא"ו פתוחה **לְרִשִּׁי** נד וא"ע, ³⁸ וכן ראיתי בדפוס ישן. [וְעַד].
עיי' בהערות צבי בצר ז"ל המובאות כאן, בעניין נוסח רש"י וראב"ע.

טז ג **בִּאֲכָלְנוּ לַחֵם לִשְׁבַּע: לִשְׁשׁ, מ"ש. בִּאֲכָלְנוּ לַחֵם: ד**

מנחת שי: **לַחֵם**: הלמ"ד בטפחא. [לַחֵם].

טז ט **וַיֹּאמֶר: שְׁשׁ. וַיֹּאמֶר: ל** השמטת דגש בלנינגרד כבר לא מפתיעה.

טז יב **אֶת-תְּלוֹנֹתָ: לִשׁ, ב"א. אֶת-שׁ, ב"נ** הליכת ש לפי בן-נפתלי מצאנו כבר.

טז יג **הִטָּל: לִשְׁשׁ. הִטָּל: ד, מ"ק-ד** לפי ונציה יש כאן קמץ בזקף. וכן מציין במסורה

הקטנה **לִי תִּתֵּן** כלומר המלה הטל אינה מופיעה עוד בטעם זקף בניקוד קמץ.
אבל טל לחוד מופיע בניקוד קמץ בזקף גם במדויקים. **מִמֶּגֶד שְׁמִים מְטָל** (דברים לג, יג); **שְׂרָאשִׁי נְמָלָא טָל** (שיר השירים ה, ב). בכל אופן, נוסח הקמץ נדחה.

טז כה **שֶׁבֶת: לִשְׁשׁ. שֶׁבֶת: ד** ניקוד הפתח אינו מובן.

טז כט **הַשֶּׁבֶת: שֶׁד. הַשֶּׁבֶת: לִשׁ** שוב השמטת דגש בלנינגרד ואחד מכ"י ששון.

טז ל **וַיִּשְׁכְּבוּ: לִשׁ. וַיִּשְׁכְּבוּ: ש** תוספת געיא בוי"ו.

טז לה **אֲכָלוּ (2): לִשְׁשׁ. אֲכָלוּ: ד** ונציה מוסיף מונח, לנינגרד מסתפק בגעיא.

³² לרש"י: על אתר, ד"ה לעולם ועד.

³⁷ וא"ע: הפירוש הארוך על אתר, ד"ה ה' ימלוד.

³⁸ נוסחיהם של ראב"ע ושל רש"י צריכים עיון. ראב"ע, בפירושו הארוך, כתב על אתר: 'ועבור זה נפתח ועד', וכוונתו היא לניקוד הוי"ו בקמץ. דבר זה ברור הוא בראב"ע הקצר שם ובתחלים ט ו. דיון מפורט במינוחו של ראב"ע הקשור לענייננו ראה Leo Prijs, Die grammatikalische Terminologie des Abraham Ibn Esra, Basel 1950, pp 511 ס 611. נורצי הבין את המונח 'נפתח' לפי הפירוש השכיח, ומומלא יחס לראב"ע קביעה שלא קבע. ובאשר לנוסח רש"י, מדברי רש"י על אתר נראה שסבר שהוי"ו של 'ועד' מנוקדת בפתח. יש חכמים (ראה למשל 'שפתי חכמים' על אתר) שסברו כי באמרו 'פתוחה' התכוון רש"י לסגול העיין ולא לפתח הוי"ו, שחרי בלשוננו של רש"י המונח 'פתח' עשוי לציין גם את הסגול (ראה אברהם בקראט, ספר זכרון, פתח תקוה תשל"ח, עמ' רלז). דיון מפורט בעניין זה ראה בפירוש שד"ל על חמשה חומשי תורה, תל אביב תשכ"ו, עמ' 292. אפשר שראו החכמים את דברי רש"י כמתייחסים דווקא אל העיין משום שלא העלו על דעתם אפשרות שלנגד עיני רש"י עמד נוסח משונה שכזה, בוי"ו פתוחה (למשל, גינצבורג, תנ"ך, אינו מזכיר נוסח כזה). עתה, לאור העובדה שבמהדורת יעקב בן חיים, ונציה רפ"ד – רפ"ו, הוי"ו מנוקדת בפתח, ובמיוחד לאור עדותו של נורצי, המוסרת שבדפוס ישן מצא את הנוסח 'וְעַד', מתחזקת האפשרות שנוסחו של רש"י אכן היה בוי"ו פתוחה.

טז לו האיפה: לשד, רמ"ה, מ"ג-שד"י היא, מ"ק" ש שם. האפה: ש מחלוקת כתיב. בנוסח היו"ד תומכים שני כ"י ודפ' ונציה ומסורה גדולה בויקרא ש ודפ' ונציה, ומסורה קטנה שם של ששון וגם רמ"ה בספר מסורת סיג לתורה. ששון גורס ללא יו"ד. מסורת סיג לתורה: **הַאִפָּה ב' חסריס יו"ד וס'.... וכל סאדא חלחיס עס יו"ל:**

יז לפניך שם | על-הצור: לש. שם | ד מונח או מרכא? בספר פיסוק טעמים שבמקרא כותב ר"מ ברויאר § 64 המשרת האחרון שלפני זרקא הוא מרכא – ולא מונח. – אם נתקיימו בו שני התנאים הבאים: א) לפניו קדמא ב) (לאחריו פסק § 100) או מתג"פ. לפי כלל זה המרכא שבכ"י יותר נכון מהמונח שבונציה. בהערה 5 הוא מציין שני חריגים, אבל פסוק זה אינו אחד מהם. חכמי המסורה מנו שני יוצאים מן הכלל, בהם מונח משרת לזרקא, אע"פ שנתקיימו שני תנאי מרכא: לפניו קדמא, ולאחריו פסק: **וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים וְאֶבְרָחָם (בראשית ל"ז כ"ב) הִנֵּה חֲרָדָתִי אֵלַינָהּ (מ"ב ד' י"ג).**

יז טז כס יה: לשד, מ"ש. כסיה"ש הערה 11 זה היה גם נוסח א, והוא נוסח מערבאי; ואילו נוסח לשד הוא נוסח מדנחאי; והשוה כא"צ עמ' 82. על המסורה המסייעת לנוסח מערבאי ראה בספרי כתר ארם צובה והנוסח המקובל בישראל, ירושלים חש"י, עמ' 261 ואילך. עדות מאורות נתן על נוסח כתר ארם צובה

כס יה שתי מלות לא כן אלא חדא מלה וסמך בשוא ומפיק בהא כרד"ק בא לומר שלמרות שהן מלה אחת הה"א במפיק לא כמו ש'לִהְבִּיתִּיהָ שבסוף שיר השירים. מספר כתר ארם צובה והנוסח המקובל של המקרא עמ' 260

ו. פְּסִיָּה. מסורת אלקשש"ד מביאה פסוקים שונים, שיש בהם חמש מלים רצופות בנות שתי אותיות כל אחת; וראה על כך את לשון המסורה בכתבי היד ובד:

I מ"ג-ק ש"א כ, כט: ה' מליך מן ב"ב אתן וס' נח את שם את חם (בר' ה, לב) כי גם זה לך בן (בר' לה, יז) על כן לא בא אל (ש"א כ, כט) גם לי גם (לך לא) (מ"א ג, כו) [זה כי] אם רע לב (נחמ' ב, ב).

מ"ג-לד מ"א ג, כו: ה' פסוק דאית בכל פסוק חמש מליך מתאמן... מ"ק-אשו מ"א ג, כו: גם לי גם לך לא ה' מליך מן ב אתן מ"ק-שו ש"א כ, כט: על פן לא בא אל ה' מליך מורדפ' מן ב' ב' אתן למע'

II מ"ג-ד נחמ' ב, ב: זה כי אם רע חד מן ה' פסוק אית בהון ה' מליך מורדפין מן ב"ב אתן... במ"ג זו הושמט מ"א ג, כו – ונוסף: כי יד על כסיה מלחו (שמ' יז, טז).

מ"ק-ל שמ' יז, טז: כס יה ה' מל' מן ב' אתן מ"ק-ש " " " " כי יד על פס יה ה' פסוק דאית בה ה' ה' מן תרי' תרי'

III מ"ק-ד ש"א כ, כט: על פן לא בא אל ו' פסוקי' אית בהון ה' מליך מן ב' ב' אתן ממ"ק-שו ש"א גראה, שהמסורה על ה' מליך מורדפות' מתאימה רק לשיטת מערבאי, הכותבים בשמ' יז, טז: פסיה¹; ואילו לשיטת מדינחאי – הכותבים שם: כס יה – היה ראוי למנות גם פסוק יה; והואיל ואתה מסורה מזכירה או מונה רק חמשה פסוקים בלבד, אין להזכיר אותה אלא לשיטת מערבאי בלבד.

אולם לא כל המסרנים יכולו לעמוד בהגבלה זו. שכן אותה מסורה של מערבאי היתה

ידועה לכולם; אך לא כולם קיבלו גם את הכתיב המתחייב ממסורה זו; ומכאן צורות שונות של חוסר עקיבות בכתבי היד השונים ובד'.

I נוסח אשׁו בשמ' יז, טו הוא: פִּסְיָהּ; ולפיכך בדין הם מביאים גם את המסורה על 'ה' מלין מן ב' אתי'. II. נוסח ל בשמ' יז, טו הוא: פִּסְ יָה; אף על פי כן נמסר במ"ג-ל על ה' פסוקים, שיש בהם 'חמש מלין מתאמן'; ולא עוד, אלא מ"ק-ל מוסרת על 'ה' מל' מן ב' אתי' גם אל פִּסְ יָה – אף על פי שאותה מסורה לא נמסרה מעולם לפסוק זה.

ועתה לפסקה המסיימת

יחס זה הוא אפייני לכתבי היד ולד' גם במקומות אחרים. ערבובי שיטות שכיחים בלד', מצויים בקששוקם; אך לא מצאתי אפילו מקרה אחד של ערבוב שיטות בא'.

ומכאן אתה דן על טיב המסורה של כתבי היד: מסורת ל איננה מסורה "מיוחדת"; וגם מסורת שאר כתבי היד איננה נקיה מערבובי שיטות. ואילו א' שונה מכל חבריו – לא רק במידת דיוקו – אלא גם בטהרת "ייחוסו". הוא מתייחס תמיד לזרם ברור של המסורה, ומשנתו קב ונקי. ע"כ מדברי ר"מ ברויאר בספר הנ"ל.

במקורות האחרים, כ"י ודפוס ונציה יש סתירות פנימיות וערבובי שיטות במסורתן, המקור היחיד הנקי הוא כתר ארם צובה.

הפטרת בשלח

נמשיך לעקוב אחרי מקורות הר"מ ברויאר לנוסח המקרא בדעת מקרא. כאן נוספו שני מקורות חשובים. כתר ארם צובה המסומן כאן א, וכ"י קהיר המיוחס למשה בן-אשר המכונה ק. בנביאים וכתובים מנחת-שי קצר בהרבה, בנוסף לא זכינו למהדורת צבי בצר ז"ל על נביאים וכתובים.

שופטים ד ו הלא צנה: א. אלש. הלא: ק. הלא-: ד הלא במרכא במונח או מוקף? אחרי נוסח כתר ארם צובה אין ספק – מרכא.

ד ט ותלך: אשד. ותלך: ל לניגד לא סימן שווא בכ"ף בסוף המלה. קדשה: אלק, מ-שי. קדשה: שזד, מ-שי אחרי המנחת שי תובא הערת ר"מ ברויאר. קדשה – במקצת ספרים הקו"ף בסגול וכן חבריו שבסמוך ובפסוק הנמשך כמו פתחה [כוונתו הפתחה (בראשית יט, ו)] נגבחה (שמות כו, יח ועוד). ובקצת ספרים הראשון בצירי"י זהשני בסגול. ובספרי ספרד שנייהם בצירי כמו קדמה (בראשית כח, ו ועוד): הערת ר"מ ברויאר. אל, ק? מתאימים לשיטה הראשונה. ד מתאים לשיטה השנייה; אך הוא נסתר, כנראה, על ידי מ-ק-אלקשד כאן, המוסרת על ב' קדשה. ש מתאים, כנראה, לשיטה השלישית.

ד י קדשה: אל, קוד, מ-שו. קדשה: ש, מ-שו ההבדל בין זה לפסוק הקודם, שכאן הקריאה בכ"י קהיר בספק, והקריאה בש בצירי היא ודאית.

ד יא אילן: אש, מ-שו, מ-ג-ל ס, מ-ג-ש בר' לו ב, מ-ק-לד יחשע יט לג; ש-א י ג. אלק: לקד מנחת שי: אלון – במקצת ספרי ספרד אילון ביז"ד: שני מקורות אחד מהם כתר ארם צובה גורסים יו"ד, ותומכים בגרסה זו הערות מסורה גדולה וקטנה גם של לנינגרד; לעומתם ונציה ושני כ"י גורסים ללא יו"ד. ההכרעה מובנת.

ד יט **צמאתי: אלקש. צמתי: ד, מ-ק-ד** תמיכת המסורה הקטנה של ונציה אינה מספיקה מול מקורות מדויקים בהרבה. הגהה במנחת שי: (כי צמתי – אמר המגיה בלבול גדול קא חזינא חכא בקצת דפוסים ויניציאה חדשים מקרוב באו שחדפיסוהו מלא אלף וכתבו בגליון א' נחח ולא ידעתי מאי קאמרי שחרי בדפוסים ישנים נמסר עליו לית חסר אלף וכן במדויקים חסר. ועוד בדקתי במס"ר בחדי חגי דנסבין א' במציעות תיבותא ולא קרי' ולי' דין בהדיחו ע"כ): גם הגהה זו אינה מוסיפה תמיכה לונציה.

ד כ **יבא: אקד, מ-ג-ד במ' ח כד, מ-ק-אש יב ח. יבוא: לש'** הרוב המכריע גורס יבא ללא וי"ו.

ד כא **נרדם: אלשד, מ-ש, מ-ק-ל, מ-ר יו 1, מ-ק-ש תה' עו 1. נרדם: מ-ש?** מנחת שי: נרדם – בכמה ספרים מדויקים ודפוסים ישנים בקמץ חדל"ת ולד"ק בפתח: רד"ק: פתח והוא נפעל עבר: אין ספק שאין בכח הרד"ק להכריע מול כל המקורות. מצאנו בכמה מקומות קמץ במקום פתח לא רק במקום הפסק. מזכיר מקום אחר. ישעי' מ יד בנוסח כתבי היד **נועץ: אלק.** ראב"ע שם אומר: מבנין נפעל פועל עבר, על כן הוא פתוח עי"ן. אבל מקורותינו המדויקים מנקדים קמץ.

ה ב **ברכו: קשד. ברכו: אל** כאן נקט ר"מ ברויאר את שיטת השווא ולא את שיטת החטף-פתח בניגוד לכתר ארם צובה, והוא מביא את דברי המנחת שי בבראשית יב ג. ואני בתומי אלך בדרך הספרים שהם כולם בשוא לבד והמדקדק לקרותן כהוגן **תבוא עליו ברכה.**

ה ו **עקלקלות: אלשד. עקלקלות: ק** כ"י קהיר מוסיף 'דגש קל' בקו"ף השנייה.

ה ז **חדלו: אלקש, מ-ש. חדלו: ד** האם יש כאן דגש לתפארת בלמ"ד? מנחת שי: בַּיִשְׂרָאֵל חָדְלוּ - בדגש חלמ"ד לתפארת. מכלול שקל פעל:

ה ט **לחוקקי: אלקד, מ-ק-אלקשד. לחקקי: ש** הכתיב של ש בניגוד לרוב מוחלט של המקורות. **לח(ו)קקי: לשד. לחקקי: א, ק?** גם כאן העדיף את נוסח השווא על פני החטף. **ברכו: קש, מ-ש. ברכו: אלד** העדפת השווא. מנחת שי: ברכו - חרי"ש בשוא לבדו כמנהגנו:

ה יא **מחצצים: לקשד, מ-ש. מחצצים: א** כאן לנינגרד מצטרף לחטף. מנחת שי: מחצצים - החי"ת במאריך והצד"י רפה ובשוא לבדו כמנהגנו בשתי אותיות דומות: **פרונו: אקשד, מ-ק-קש. פרונו: ל** הכתיב של לנינגרד בניגוד לרוב מוחלט של המקורות.

ה יב **ושכה: אלקשד, מ-ש. וְשָׁכָה: מ-ש?** כאן גם ר"מ ברויאר גורס בחטף-פתח.

מנחת שי: ושבה שביך – כתב בעל לזית חן בשער ד' פ' ט"ז שהשינ בחטף פתח וכן הובא במכילת דף ס"ג עם דומים אחרים שהם בשוא ופתח וזהו מה שכתב שם והעמידו הוא"ו במאריך ונקדו התי"ו בשוא ופתח לתפארת המלה ותבקשי ולא תמצאי עוד (יחזקאל כו, כא) וכן אמרו ושבה שביך וכן קום בלק ושמע (במדבר כג, יח) שניהם הוא"ו מועמדת בגעיה והשינ בשוא ופתח עכ"ל. ובדף פ"ז הובא עם דומים אחרים שהם בשוא לבדו, וכתב בלשון הזה ועם אות גרזנית מאריך התנועה הקטנה וישתתף פתח עם השוא כמו ומכחכם שחדו בעדי (איוב ו, כב) ופעמים גם בלא אות גרזנית תאריך התנועה הקטנה וישתתף פתח עם השוא כמו רטפש בשרו מנער (איוב לג, כח) או בבוא מאריך עם החירק כמו ונקף סבכי היער (ישעיהו י, לד) ואע"פ שאין נקוד פתח עם השוא אתה קורא השוא כמו שזא ופתח וכן בשקתות המים (בראשית ל, לח) (פרשה ויצא) והיה בקרב איש (שמואל ב, טו, ח) פקסס שוא (יחזקאל כא, כח) וכן אם תהיה הואו תחלת המלה כמו ושבה שביך וסגר דלתך (ישעיהו כו, כ) ושתה בלב טוב (קהלת ט, ז) אבל אם המלה שבראשיתה וא"ו נקשרת עם המלה שבעדה אע"פ שהוא"ו במאריך השוא נח ולא יקרא כמו שזא ופתח כמו ושלח לי עצי ארזים (דברי הימים ב, ב, ז) וחסיף עוד ר' אליה המדקדק דוקא וא"ו בשורק ותנועה אחריה עמה שיקראו המשוררים יחד ולא באופן אחר ועיין מ"ש (באסתר סימן א') על מלת רצפת וסימן ב' על ובהקבץ וכבר הארכתי בענין זה במאמר מיוחד ואין כאן מקום להאריך יותר:

ה יד מחקקים: לשד. מחקקים: א שוב העדפת השווא על החטף גם בניגוד לכתר ארם צובה. ומזבולן: אלקד, מ-ג-ל בר' ל כ, מ-ג-שד בר' מו יד, מ-ג-ש יד, מ-ק-א ד ה. ומזבולן: ש גם כאן נוסח ש בניגוד לרוב מוחלט, וגם למסורה הגדולה שלו בויקרא. ספר: אלקד, מ-ג-אל יד' לו ב, מ-ג-ד ש"ב ח יד, מ-ק-ק שם, מ-ק-ש יד' שם. סופר: ש דומה לנאמר על ומזבולן.

ה טו גדלים: אלקד, מ-ג-אק יד' כה יד, מ-ג-לד טו, מ-ק-ש יד' שם. גדולים: ש' הערה 4 יש סימן על גבי התיבה בש – ללמד שהכתיב טעון תיקון. וכן בפס' הבא.

ה טו גדלים: אלקד, מ-ג-אק יד' כה יד, מ-ג-לד טו, מ-ק-ש יד' שם. גדולים: ש'

ה יז ישכון: אלקש, מ-ש, מ-ג-לש, מ-ק-ק, מ-ג-א תה' קד יב, מ-ר שכ 13. ישכון: ד מנחת שי: ישכון - במקצת ספרים כ"י ודפוסים ישנים מלא וא"ו וכן נכון כי הם שנים מלאי במסור' וחברו עוף השמים ישכון (תהלים קד, יב) ואיננו נמי מן י' מלאי בלישג' וסי' נמסר במ"ג מערכת אות השי"ן:

ה יח זבלח: אלש, מ-ש, מ-ג-ש, מ-ג-ל בר' ל כ, מ-ג-שד בר' מו יד, מ-ק-א ד ה. זבולן: ק. זבלן: ד מנחת שי: זבלון - בדפוסים אחרונים כתוב זבלן וטעות הוא שזהו אחד מן ט' דכתיבין בוא"ו בתראה וסי' במ"ג (פרשת ויגש) וכן הוא בספרים כ"י ודפוסים אחרונים בוא"ו:

ה יט בתענך: אלש, מ-ש. בתענך: ד מנדו: אלקש. מנדו: ד מנחת שי: בתענך - העי"ן בשוא לבדו כמ"ש לעיל סימן א' והנו"ן בפתח ברוב הספרים: לא בדקתי את נוסח ונציה במלה מגדו בשאר מקומות אם דגוש.

ה כב **עֲקָבִי: אֵלֶשׁ, מֶ-שׁ. עֲקָבִי: ד**

מנחת שי: עקבי סוס - בספרים כ"י ודפוסים ישנים הקו"ף דגוש: בשיר השירים בְּעֲקָבִי הָיָאן (שיר השירים א, ח) אין דגש, עֲקָבִי סוס (בראשית מט, יז) דגוש.

ה ל **הלא: אלקד, מֶ-שׁ, מֶ-גֶּשׁ דִּבְ לֵב ו, מֶ-גֶּד בְּמִ יד ג. הלוא: ש**

גם כאן נוסח ש בניגוד לרוב מוחלט.

מנחת שי: בספרים מדויקים חסר וא"ו זכן במסורת כל שופטים חסר:

רחמתי: אלקש. רחמתי: ד נוסח הקמץ נדחה.

ה לא **יאבדו כל-אויבך: אלקש, מֶ-שׁ. פֶּל-: ד** נוסח הדגש של ונציה אינו מובן.

מנחת שי: כן יאבדו כל - חכ"ף רפה:

השבוע אסתייעא מילתא בעזרת ה' לעבור על כל המקורות הן מהפרשה והן מההפטרה.

תן לחכם ויחכם-עוד

אנא שלחו את הערותיכם!

הכתובת למשלוח: eliyahule@gmail.com

הערות מתקבלות גם באנגלית.

הודעה מאתר "לדעת" כאן תוכלו להוריד גליונות פרשת השבוע מדי שבוע (גם גליוננו מופיע

שם): <http://www.ladaat.info/gilyonot.aspx>

מאמרנו מופיע **ונשמר** באוצר החכמה בפורום דקדוק ומסורה

<http://forum.otzar.org/forums/viewtopic.php?f=45&p=272195#p272195&t=10317>

אם אתה מתעניין

בהבטים הלשוניים של התורה

(לשון המקרא, המשנה, התלמוד וכו')

אתה מוזמן להרשם (בחנם)

לקבלת דוא"ל בעניינים לשוניים

בכתובת: maanelashon@gmail.com

☺ בוא להחכים את עצמך ואת שאר המכתבים ☺